

פולמוס הכניסה להר הבית בזמן הזה/מקורות עיקריים בלבד

השיעור אינו מכוון להביא את כל המקורות ואת כל השיטות, כי אם למקד את יסוד המחלוקת.

מקום קדוש בתורה: המאפיינים של מקום קדוש ניתן ללמוד מההתגלות בסנה (שמות ג, א-ה); ומהם המכנים משותפים עם ההתגלות במעמד הר סיני (פרק יט); [למיטיבי לכת: הקדמת רמב"ן לפרשת תרומה – תתומצת בשיעור] **המקומות הקדושים עד בחירת ירושלים?** משניות זבחים יד ד=ח, משנה מגילה י ע"א, והגמרא עליה **מעמד קדושת הר הבית בזמן הזה?** דברים פרק יב בעיקר פסוקים ד-יב; רמב"ם, בית הבחירה ו, יד-טז; תוד"ה "מאי קסבר" (חלקי) זבחים ס ע"ב; פסקי תוס' לד; העמדה הקיצונית של הרש"ש בבא בתרא. **כניסת טמאים להר הבית כשבית המקדש קיים:** במדבר ה, א-ד; עמדת רבי שמעון (שנפסקה להלכה) פסחים סז ע"א; רש"י שם; בסוף המקורות יש ציור קטן של מחנה ישראל במדבר – ציורו עליו עד איפה ולא יזוהי טמא מותר להיכנס; משנה כלים פ"א ממשנה ז ואילך – בסוף המקורות יש ציור קטן של תבנית הר הבית – ציורו עליו עד איפה ולא יזוהי טמא מותר להיכנס; **זיהוי מקום המקדש:** מידות פ"ב מ"א. אחת התשובות המרכזיות לפסיקה בסוגיה: שו"ת רדב"ז תרצא (מקוטע). לשים לב מה השיקולים השונים ומה הכרעתו (הנתונה במחלוקת). בסוף דף המקורות יש תמונה של הר הבית של היום. שרטטו את גבולות הכניסה של טמאים.

משנה מסכת זבחים פרק יד משנה ד - ח

משנה ד: עד שלא הוקם המשכן היו הבמות מותרות ועבודה בבכורות משהוקם המשכן נאסרו הבמות ועבודה בכהנים קדשי קדשים נאכלים לפני מן הקלעים קדשים קלים בכל מחנה ישראל: משנה ה: באו לגלגל והותרו הבמות קדשי קדשים נאכלים לפני מן הקלעים קדשים קלים בכל מקום: משנה ו: באו לשילה נאסרו הבמות לא היה שם תקרה אלא בית של אבנים מלמטן ויריעות מלמעלן והיא היתה מנוחה קדשי קדשים נאכלים לפני מן הקלעים קדשים קלים ומעשר שני בכל הרואה: משנה ז: באו לנוב ולגבעון הותרו הבמות קדשי קדשים נאכלים לפני מן הקלעים קדשים קלים בכל ערי ישראל: משנה ח: באו לירושלים נאסרו הבמות ולא היה להם עוד היתר והיא היתה נחלה קדשי קדשים נאכלים לפני מן הקלעים קדשים קלים ומעשר שני לפני מן החומה:

משנה מסכת מגילה פרק א משנה יא

[*] אין בין שילה לירושלם אלא שבשילה אוכלים קדשים קלים ומעשר שני בכל הרואה ובירושלים לפני מן החומה וכאן קדשי קדשים נאכלים לפני מן הקלעים קדושת שילה יש אחריה היתר וקדושת ירושלים אין אחריה היתר:

תלמוד בבלי מסכת מגילה דף י עמוד א

גמרא. אמר רבי יצחק: שמעתי שמקריבין בבית חונוי בזמן הזה. קסבר: בית חונוי לאו בית עבודה זרה היא, וקא סבר: קדושה ראשונה – קידשה לשעתה ולא קידשה לעתיד לבוא. דכתיב כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה, מנוחה – זו שילה, נחלה – זו ירושלים. מקיש נחלה למנוחה; מה מנוחה יש אחריה היתר – אף נחלה יש אחריה היתר. אמרו ליה: אמרת? אמר להו: לא. אמר רבא: האלהים! אמרה, וגמירנא לה מיניה. – ומאי טעמא קא הדר ביה? – משום קשיא דרב מרי. דמוטיב רב מרי: קדושת שילה יש אחריה היתר, קדושת ירושלים אין אחריה היתר. ועוד תנן: משבאו לירושלים נאסרו הבמות, ולא היה להם עוד היתר, והיא היתה לנחלה. תנאי היא: (דתניא) +מסורת הש"ס: [דתנן] + אמר רבי אליעזר: שמעתי כשהיו בונים בהיכל עושין קלעים להיכל, וקלעים לעזרה. אלא שבהיכל בונים מבחוץ, ובעזרה בונים מבפנים. ואמר רבי יהושע: שמעתי שמקריבין אף על פי שאין בית, אוכלין קדשי קדשים אף על פי שאין קלעים, קדשים קלים ומעשר שני אף על פי שאין חומה. מפני שקדושה ראשונה – קידשה לשעתה, וקידשה לעתיד לבוא. מכלל דרבי אליעזר סבר: לא קידשה לעתיד לבוא. אמר ליה רבינא לרב אשי: דלמא דכולי עלמא קדושה ראשונה – קידשה לשעתה, וקידשה לעתיד לבוא. ומר מאי דשמיע ליה קאמר, ומר מאי דשמיע ליה קאמר. וכי תימא קלעים לרבי אליעזר למה לי – לצניעותא בעלמא. אלא, כי הני תנאי. דתניא, אמר רבי ישמעאל ברבי יוסי: למה מנו חכמים את אלו? שכשעלו בני הגולה מצאו את אלו וקידשו, אבל הראשונות – בטלו משבטלה הארץ. אלמא קסבר: קדושה ראשונה קידשה לשעתה ולא קידשה לעתיד לבוא. ורמינהו, אמר רבי ישמעאל ברבי יוסי: וכי אלו בלבד היו? והלא כבר נאמר ששים עיר כל חבל ארצב, וכתוב כל אלה ערים בצרת חומה גבהה, אלא למה מנו חכמים את אלו? שכשעלו בני הגולה מצאו אלו וקידשו.

פסק הרמב"ם הלכות בית הבחירה פרק ו

הלכה יד: כל מקום שלא נעשה בכל אלו וכסדר הזה אין קדוש גמור וזה שעשה עזרא שתי תודות זכרון הוא שעשה לא במעשיו נתקדש המקום שלא היה שם לא מלך ולא אורים ותומים, ובמה נתקדשה בקדושה ראשונה שקדשה שלמה

שהוא קידש העזרה וירושלים לשעתן וקידשן לעתיד לבא. +/השגת הראב"ד/ בקדושה ראשונה שקדשה שלמה. א"א סברת עצמו היא זו ולא ידעתי מאין לו... כך נגלה לי מסוד ה' ליראיו **לפיכך הנכנס עתה שם אין בו כרת.**

הלכה טז: לפיכך מקריבין הקרבנות כולן אע"פ שאין שם בית בנוי, ואוכלין קדשי קדשים בכל העזרה אע"פ שהיא חריבה ואינה מוקפת במחיצה ואוכלין קדשים קלים ומעשר שני בכל ירושלים אף על פי שאין שם חומות שהקדושה ראשונה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבא.

הלכה טז: ולמה אני אומר במקדש וירושלים קדושה ראשונה קדשה לעתיד לבוא, ובקדושת שאר א"י לענין שביעית ומעשרות וכיוצא בהן לא קדשה לעתיד לבוא, לפי שקדושת המקדש וירושלים מפני השכינה ושכינה אינה בטלה...

תוספות מסכת זבחים דף ס עמוד ב ד"ה מאי קסבר

א"נ אפי' קסבר לא קדשה הני מילי קדושת הבית אבל קדושת הארץ לא בטלה ונתחייבו בתרומות ומעשרות כדאשכחנא (לקמן דף קיב:) כשחרב שילה שבטלה קדושת הבית ולא בטלה קדושת הארץ...

פסקי תוספות זבחים פרק ו - קדשי קדשים אות לד - לה

לד קדושת הארץ בטלה קדושת הבית לא בטלה: ד"ה מאי קסבר: דף ס ע"ב:

רש"י מסכת בבא בתרא דף קכב עמוד א

ואגב עמדתי על פרש"י שם (מ"ח ח') שראה ליישב אשר ירושלים תהיה במקומה הראשון. ולא העיר דלפי המבואר שם יהיה המקדש רחוק מהעיר מ"ה מיל לצד צפון דו"ק שם. ואולי לזה כווננו ישעיה ומיכה באמרם באחרית הימים נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים וגו' דר"ל שיהיה אז על הר אחר אשר הוא ראש ההרים בגובה דלא כפי' המפרשים

תלמוד בבלי מסכת פסחים דף סז עמוד א

תנאי היא. דתניא: בדד ישב - לבדו ישב, שלא יהו טמאין אחרים יושבין עמו. יכול יהו זבין וטמאי מתים משתלחין למחנה אחת - תלמוד לומר ולא יטמאו את מחניהם - ליתן מחנה לזה ומחנה לזה, דברי רבי יהודה. רבי שמעון אומר: אינו צריך, הרי הוא אומר וישלחו מן המחנה כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש, יאמר טמאי מת ואל יאמר טמאי זב, ואני אומר: טמאי מתים משתלחין - זבין לא כל שכן? למה נאמר זב - ליתן לו מחנה שניה. ויאמר זב ואל יאמר מצורע, ואני אומר: זבין משתלחין - מצורעין לא כל שכן? למה נאמר מצורע - ליתן לו מחנה שלישית...

רש"י מסכת פסחים דף סז עמוד א

יכול יהו זבין וטמאי מתים משתלחין למחנה אחת תלמוד לומר ולא יטמאו את מחניהם תן מחנה לזה ומחנה לזה - מדלא כתיב מחנה משמע מחנה לכל אחד ואחד, והתם תרתי מחנות כתיבי, וישלחו מן המחנה מחוץ למחנה תשלחום, והאי מחוץ למחנה דמצורע - ליתן לו מחנה שלישית.

אינו צריך - האי מחוץ למחנה ליתן לו מחנה שלישית להוציא, דכולהו מהתם נפקי, דעל כרחך כולן חמורים זה מזה בטומאותיהן, דאי כולהו שוו לענין מחנות - לכתוב שילוח בקל, ואנא ידענא כל שכן דחמור בעי שילוח, ומדכתבינהו כולהו שמע מינה שילוחו של זה לא כשילוחו של זה.

משנה מסכת כלים פרק א

משנה ו: עשר קדושות הן ארץ ישראל מקודשת מכל הארצות ומה היא קדושתה שמביאים ממנה העומר והבכורים ושתי הלחם מה שאין מביאים כן מכל הארצות:

משנה ז: עיירות המוקפות חומה מקודשות ממנה שמשלחים מתוכן את המצורעים ומסבבין לתוכן מת עד שירצו יצא אין מחזירין אותו:

משנה ח: לפנין מן החומה מקודש מהם שאוכלים שם קדשים קלים ומעשר שני **הר הבית** מקודש ממנו **שאיין זבים וזבות נדות ויולדות נכנסים לשם, החיל** מקודש ממנו שאין עובדי כוכבים וטמא מת נכנסים לשם עזרת נשים מקודשת ממנו שאין טבול יום נכנס לשם ואין חייבין עליה חטאת עזרת ישראל מקודשת ממנה שאין מחוסר כפורים נכנס לשם וחייבין עליה חטאת עזרת הכהנים מקודשת ממנה שאין ישראל נכנסים לשם אלא בשעת צרכיהם לסמיכה לשחיטה לתנופה:

שו"ת רדב"ז חלק ב סימן תרצא

שאלת ממני אודיעך דעתי אם מותר ליכנס לעליות הבנויות סביב לבית המקדש שהן בולטות לתוך המקדש על גבי זיזין וגזוזטראות/ וגזוזטראות/ לפי שראית שנהגו בזה היתר ואין מוחה בידם.

תשובה דע שלא כל העליות שוות ולא כל הרוחות שוות וצריך אומד יפה לראות אי זו מותרות ואי זו אסורה וזה כי הדבר ברור שתחת הכיפה שם אבן השתיה בלי ספק הנקרא אצלם אלסכרא וא"ת דהא תנן אבן היתה שם מימות נביאים הראשונים ושתיה שמה גבוהה מעל הארץ ג' אצבעות ועליה הארון נתון ועתה שאלנו את פיהם ואמרו שהיא גבוהה מקרקעית הכיפה ג'

/לעיל בסי' תרלט כ' ב' /קומות ואנו רואין מבחוץ שעולים לכיפה במדרגות הרבה כבר כתבתי על זה בתשובה /לעיל סי' תרלט/ שקרקעית הבית חפרו אותו כמה פעמים לגלות היסודות ולכן הוא נמוך הרבה ממה שהיה מקודם תדע דהא תנן בכמה דוכתי שהר הבית היה גבוה מירושלם והשתא הדבר הוא להפך. עוד אמרו העכו"ם שיש תחת הכיפה מערה ושהמלכים הראשונים רצו לדעת מה היה שם ושלשלו בני אדם לתוכה ומתו וסגרו אותה ומלאוה עפר עד היום הזה אין אדם יודע מה יש שם וקרוב אצלי שנאמר להם או שמעו שהארון גנוז שמה ולפיכך היו חופרים אלו /אולי/ ימצאו אותו ולכן הושפל קרקעית הבית ונתגלה אבן השתיה. גם שמעתי שהמלכים שעברו חפרו שם למצוא יסוד האבן הזאת ולא מצאו מ"מ אין ספק כי האבן הזאת אשר תחת הכיפה היא אבן השתיה אשר עליה היה הארון בבית קדש הקדשים לצד מערב. הילכך מי שעולה בעליות אשר לרוח מערב או הנכנס לראות מהפתח אשר לצד מערב צריך לשער שיהיה בינו לבין הכיפה יותר מאחד עשר אמה שכך היה בין כותל מערבי של העזרה לכותל ההיכל ועובי הכותל כי הכותלים נתקדשו שיערתי שאין בכל הפתחים יותר קרוב לכיפה מאותו הפתח הקטן אשר משמאל לבאבאל קטאנין /לשער מוכרי הכותנה/ ולכן צריך לזהר מן העליות אשר על אותו פתח וכבר שמעתי על קצת חכמים שלא היו רוצין ליכנס בשוק אל קטאנין וזו חומרא יתירה כי אני שיערתי שיש משם עד הכיפה יותר מ"א אמה ואפשר שהטעם הוא מפני שהיא משוכה קצת לצד צפון כאשר נבאר בע"ה ואם העליות הם בצד צפון צריך לשער מכותל מערבי לצד המזרח באורך קפ"ז אמות כל העליות הבנויות באורך זה הם בניות על אורך העזרה ממזרח למערב וכל העליות הבנויות חוץ מאורך זה לצד מזרח או לצד מערב אינם בכלל האיסור. ולענין הרחוב כבר ידעת כי רחוב העזרה מצפון לדרום הם קל"ה אמה וכבר הנראה לעין כותל הדרום במקומו הראשון הוא שהרי העומד בקרן דרומית מזרחית רואה כי משם לצד דרום הוא עמק יהושפט ולא היתה העזרה נמשכת לצד דרום אלא עד שם גם כי אבני היסוד ההוא הם אבנים גדולות מורה שהוא בנין קדמון וא"כ סוף בנין הנקרא מדרש שלימה /שלמה/ לצד הדרום הוא סוף העזרה אלא שהוא חוץ מקפ"ז אמה אשר ממזרח למערב והוא מכלל הר הבית ועד היום בנוי כיפין על גבי כיפין מ"מ למדנו כי הכותל ההוא בעצמו היה כותל העזרה אשר לצד דרום וא"כ צריך לשער אם העליות אשר כנגד כותל זה לצד צפון רחוקים מכותל זה קל"ה אמה אינם בכלל העזרה ואני שיערתי שיש בין כותל זה של צד דרום עד הבתים והעליות אשר בניות /בנויות/ לצד צפון יותר מקל"ה אמה ואינם בכלל הקדש ומותר ליכנס להם. עוד דרך אחרת רואין כאלו חוט מתוח מהכיפה לצד מזרח כל הבתים והעליות שהם בתוך מ' אמה לחוט זה הם בכלל הקדש וכל שהוא חוץ לזה השיעור הרי הוא חול וחשבון זה אינו מדוקדק לפי שההיכל היה צר מאחוריו ורחב מלפניו כדכתיב הוי אריאל אריאל ומ"מ לצאת מידי ספק צריך להתרחק מהחוט המתוח מכותל הכיפה הצפונית ארבעים אמה ברוחב באורך קפ"ז אמות מן המערב למזרח. ואם העליות בניות לצד מזרח הנה נתבאר כי הכותל המזרחי אשר היא בנוי עתה הוא כותל הר הבית המזרחי לפי שמשם והלאה הוא הר הזיתים. ועוד כי שערי רחמים הם באותו כותל וכתב בעל כפתור ופרח שהם שערים שהיו נכנסים בהן והאבלים /האבלים/ והחתנים וכל הבתים והעליות אשר בצד מזרח מותר להכנס לשם שהרי מכותל הר הבית המזרחי עד כותל העזרה המזרחי יש ש"ג אמה וטמא מת מותר להכנס בהר הבית. ואם יש עליות בכותל דרומי באורך קפ"ז אמות מן המערב אל המזרח הרי הם בכלל הקדש ודרך כלל אני אומר כי הבתים או העליות אשר לצד צפון וצד מזרח אין בהם ספק אצלי ומותר ליכנס להם אם לא תהיה בולטת הרבה לתוך המקדש דאז צריך אומד וכן אותם של צד דרום ומערב צריכין אומד. והוי יודע דאיבעיא לן בגמרא תלה עצמו באויר העזרה מהו וסלקא בתיקו והוי איסורא דאורייתא לדעת הרב דס"ל בקדושתו עומד ואזלינן לחומרא ואסור ולדעת התוספות פשיטא ליה דאויר עזרה נתקדש ואף על גב דתניא בידיעות הטומאה וטמא שנכנס להיכל דרך גגות פטור שנאמר ואל המקדש לא תבא דרך ביאה אסרה תורה מ"מ פטור אבל אסור הוא ומכין אותו מכת מרדות וכן כתב הרמב"ם פ"ג מהלכות ביאת מקדש וז"ל ואף על פי שהוא פטור מכת מדין מכין אותו מכת מרדות בין שנכנס למקדש דרך גגות בין שנכנס בו דרך פתחים בשידה תיבה ומגדל ע"כ. וא"ת כיון דגגין ועליות לא נתקדשו והתוספות מודה שכל העליות לא נתקדשו חוץ מהעלייה אשר על ההיכל למה לא יהיה מותר ליכנס עתה בכל העליות דע דלא אמרינן דלא נתקדשו אלא העליות והגגות אשר היו בניות בזמן שהיה קיים אבל הגגין /הגגין/ והעליות הבנויות עתה סביב למקדש שמא בתוך אויר העזרה הם בניות או באויר הלשכות שהיו אז ומידי ספיקא לא נפיק. הילכך אם נתברר לפי החשבון אשר כתבתי שהם בניות בקדש לא נחוש לגובה לומר שמא למעלה מגגות הלשכות אשר לא נתקדשו הן בניות כיון דאויר העזרה כעזרה ומ"מ יש לי לתת טעם למנהג שנהגו כל העולם לעלות באותם עליות לראות משם את הבית כלו ולא שמענו ולא ראינו מי שמחה בידם. דע כי הראב"ד ז"ל סובר כי האידנא אין כרת למי שנכנס למקדש וכן תמצא בהשגה פרק ששי מהלכות בית הבחירה הרי שיעקר הדין הוא מחלוקת והדבר ספק שמא עליות אלו הם בניות /בנויות/ בקדש או לא ואת"ל בניות בקדש שמא אויר העזרה לא נתקדש דהא איכא דמפרש דהא דבעי רבא תלה עצמו באויר העזרה הכי קא מיבעיא ליה אם נתקדש אויר העזרה או לא לפי גרסת הספרים ולא איפשיטה ואת"ל דאויר העזרה כעזרה שמא על אויר גגות הלשכות אשר לא נתקדשו הן בניות הילכך כיון דאיכא כל הני ספוקי /ספוקי/ תלו הדבר להקל מרוב חשקתם לחזות בקדש ואין לנו להקל מטעם דדרך ביאה אסרה תורה ודרך גגות אין בו איסור תורה דהא ניחא אם עולים ויורדים מיד ולא היו שוהין שם שיעור השתחויה אבל אם הם בניות בקדש נהי דפטור משום ואל המקדש לא תבא מ"מ חייב משום טמא ששהה במקדש הנה כתבתי לך טעם המנהג אבל אתה תהיה מן הנוזרים ולא תכנס לא לבית ולא לעלייה אם לא תהיה רחוקה מהכיפה הרבה. גם שמעתי שיש מחילה תחת הקרקע ופתחה לצד המערב שהולכת עד תחת הכיפה ויש מהיהודים שנכנס לשם ודבר זה אסור דקי"ל מחילות הפתוחות לעזרה נתקדשו ומאן לימא לן שאין זו מכלל המחילות שהיו פתוחות לעזרה ואפי' תימא שזאת מחודש נעשית קרקעית העזרה נתקדש

עד התהום כדאיתא בזבחים. שוב ראיתי וכן אמרו לי בני אדם היודעים לשער שאין לך פתח ולא עלייה שלא תהיה רחוקה מהכיפה כפי השיעור אשר כתבתי הילכך מותר להתקרב אל הפתחים ולעלות אל העליות כ"ש בהצטרפות הספקות אשר כתבתי.

